5. గుహుడు

- శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి

'ఆంధ్ర షెల్లీ' గా శ్రీ దేవులపల్లి ప్రసిద్ధులు. రామచంద్రం పాలెంలో 1897 నవంబరు 1న జన్మించారు. పండిత వంశం వారిది. శ్రీ దేవులపల్లి తన ఏడేళ్ళ వయస్సులోనే సామర్ల కోటలో జరిగిన ఒక సాహిత్య సభలో ఆశువుగా కవిత్వం విన్పించారట.

స్వగ్రామం పిఠాపురం హైస్కూలులో విద్యాభ్యాసం పూర్తి చేశారు. ఆ పాఠశాలలోని తన గురువులు శ్రీ కూచి నరసింహరావుగారు, శ్రీ రఘుపతి వెంకట రత్నంగార్లు ఆంగ్ల సాహిత్యంలో తనకు అభిరుచి కల్గించారని శ్రీ దేవులపల్లి స్వయంగా పేర్కొన్నారు. 1918లో విజయనగరం వెళ్లి బి.ఏ. డిగ్రీ పూర్తి చేసి, తిరిగి కాకినాడ పట్టణం చేరారు.

అనంతరం పెద్దాపురంలో గల మిషన్ హైస్కూలులో ఉపాధ్యాయ వృత్తి చేపట్టారు. శ్రీ దేవులపల్లి బ్రహ్మసమాజ ఉద్యమంలో పాల్గొన్నారు. సాహిత్య రంగంలో క్రొత్త చైతన్యాన్ని నూతన కవిత్వోద్యమానికి దారి చూపిన కావ్యం 'కృష్ణ పక్షం'. 'కన్నీరు' అనే ఖండ కావ్యాన్ని రచించారు. సంఘ సంస్కరణ కార్యక్రమాలు చేస్తూ 'ఊర్వశి' (1928) ఖండ కావ్యరచన చేశారు. దాదాపు 35 సంవత్సరాలపాటు ఆయన అనేక సినీగీతాలు వ్రాశారు.

విప్రనారాయణ చరిత్ర, మాళవికాగ్ని మిత్ర, క్షీరసాగరమథనం లాంటి యక్షగానాలు, భక్తి నాటికలు, అనేక గేయ నాటికలు వ్రాశారు.

1957 నుండి ఆకాశవాణి హైదరాబాద్ కేంద్రంలో తెలుగు సాహిత్య ప్రయోక్తగా అనేక గేయ నాటికలు, బాల గేయాలు, శ్రామిక, భక్తి గీతాలు ప్రసారం చేశారు. రిక్షావాలా, బూట్ పాలిష్, బహుకాల దర్శనం లాంటి రేడియో ప్రసంగాలు సాహితీ రస గుళికలతో శ్రోతల మనస్సులు దోచుకున్నాయి.

భావ చక్రవర్తి (1940), ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం కళాప్రపూర్ణ 1975), కేంద్ర ప్రభుత్వం పద్మవిభూషణ్ బిరుదులతో శ్రీ దేవులపల్లిని సత్కరించాయి.

ప్రస్తుత పాఠ్యభాగము వీరు రచించిన 'ధనుర్దాసు' శ్రవ్య నాటికల సంపుటి నుండి గ్రహింపబడినది.

కవి

"జాహ్నవీ నీరములతోడ, సదమలాశ్రు
పూరములతోడ కడిగెను మును గుహుండు,
ఆర్ద్రసుకుమార సుందర మ్మడుగుదోయి
చిన్నె లెన్నండు నిలుచు నీ జీవికపయి!"

(సీతారామ లక్ష్మణులు వనవాసమునకు వెళుతూ, గంగానది దాటడానికి శృంగిబేరగ్రామమువైపు వస్తున్నట్లు, నిషాదరాజు గుహుడు వింటాడు. విని, భక్తుడు ఆతిథ్య సన్నాహాలు చేస్తాడు.)

(దూరాన శృంగిబేరగ్రామములో కలకలము, దానితో కలిసి, గంగానది ఒడ్డుల్ని కొట్టుకునే చిన్న కెరటాల గలగల)

గుహుడు : తోవలో రాళ్లూ రప్పలూ అవీ తీసి పారేశారా?

మొదటి నిషాదుడు : ఆఁ! ఆఁ!

గుహుడు : కంచెలుకూడా కొట్టివేసేశారా?

రెండవ నిషాదుడు : ఆఁ ! ఆఁ!

గుహుడు : ముళ్ళపొదలూ....

మొదటి : హబ్బ! కొట్టి పారేశామయ్యా బాబూ!

గుహుడు : తొందరపడకు నాయనా! ఒక్క ముల్లూ లేకుండా ఏరి పారెయ్య వలసిందయ్యా! పొరపాటున ఒకటి అరా ఉండిపోతుందేమో బాబూ! అయ్యయ్యో! అందుకే కాదూ, నాయనా లేతలేత పసరుటాకులు మార్గమంతా పరచమన్నాను! మీరు తిన్నగా వినిపించుకోరయ్యా! కోపం వచ్చిందా? అసలు, ముందు, ధూళి రేగకుండా గంగాజలం చల్లి

ఉండవలసింది. కోపం వద్దయ్యా-కోపం వద్దు! ఎంత పొరపాటు చేశారయ్యా! ఎంత చల్లగా, ఎంత మెత్తగా, ఎంత సురభిళంగా ఉండాలి, నా స్వామి నడిచే తోవ! నా స్వామి! నా ప్రభువు!

(దూరాన పుంత మొదల్లి శ్రీ సీతా రామ లక్ష్మణులు సుమంత్రునితో - రథం దిగుతూ)

సుమంత్ర : సౌమిత్రీ! ఈ పుంతలో ఇంక రథం సాగదు.ఇక్కడ దిగాలి.

లక్ష్మణ : ఇక్కడ నుంచి గంగానదివరకూ నడవాలి కాబోలు! వదిన గారికి శ్రమ అవుతుందేమో!

సీత : నాకు శ్రమేమిటయ్యా? ఈ సాయంకాలపుగాలీ, ఈ వేణువీథీ, నేను ఎంతదూరమయినా ఇలా నడవగలను.

సుమంత్ర : చూడు సౌమిత్రీ! అదుగో - గుబురుగుబురుగా ఉన్నదే- అది, ఆ మామిడితోపులో నుంచి-

లక్ష్మణ : ఆ! అవును. పైకి నీలిలతలాగ పొగ పాకిపాకి, ఆకాశంలో కరగిపోతూంది.

సుమంత్ర : ఔనయ్యా! అదే శృంగిబేరము. నిషాదరాజు గుహుడున్నాడే! అతని గ్రామం.

లక్ష్మణ : ఆకుపచ్చ చీర కట్టుకునో, లేక, ఆకుపచ్చ తెర వెనకాల ఒదిగో, ఉన్న లజ్జావతిలాగ, తొంగి చూస్తూన్నట్టుంది ఆ గ్రామం.

సీత : మా చెల్లెలులాగ!

లక్ష్మణ : అన్నగారు అలాగవరుగెత్తుతున్నట్లు నడుస్తున్నాడేమి!

సీత : వారి మనస్సు ఇక్కడ లేనట్లున్నది కూడా! మనము నడవ లేక పోతున్నాము కాదూ!

లక్ష్మణ : ఏదో అవసరాహ్వానమో -ఆర్తనాదమో- ఆప్త కంఠస్వరమో విన్నప్పుడల్లా అన్నగా రంతే!

గుహుడు : *(దూరాన్నుంచి పిలుస్తూన్నట్లు, దానితో కలిసి అడుగుల చప్పుడైనట్లు)* రామచంద్రప్రభూ!

(ఇంకా దగ్గరగా) రామచంద్రా!

(మరీ దగ్గరగా) నా రామచంద్రా!

శ్రీరాముడు : *(మేఘగర్జనలాగ)* గుహా!

(నిశ్శబ్దము)

రెండవ రంగము

గుహుడు : ఆ! ఆ! ఆగండి! ఆగండి! మహా ప్రభువు వచ్చారు. మా స్వామి విచ్చేసారు.

సీతా రామలక్ష్మణులు : నమో నమస్తే భగవతి భాగీరథి !

గుహుడు : రండి తండ్రీ! అమ్మా రండి! ఇలాగ, ఇటు! ఈ రేవు దగ్గరికి. ఇట్టు! పట్టండి, పట్టండ్రా ఆ పడవని, ఒడ్డును ఒరిసేటట్లు! .... దానిలో ఆకులూ పువ్వులూ పరిచారా? మహాప్రభూ! ఎక్కండి! అమ్మా! ఎక్కండి అమ్మా ఎక్కండి! స్వామీ ఎక్కండి! నా తల్లి ఇక్కడ! నా తండ్రి ఇక్కడ! ఇక్కడ నా చిన్నాయన లక్ష్మణ స్వామి! ఇవాళ ఇలాగై పోయాను- ఎలాగ తీసుకువెడతానో ఈ పడవని? ..... వద్దు ఇద్దు! ఉహు! ఇంకెవ్వరూ వద్దు. నేనే తీసుకు వెళ్ళాలి నా ప్రభువుని, మహారాజుని! మహారాజా! నాయనా! ఆ! కదిలింది పడవ! మాట్లాడను. పడవ జాగ్రత్తగా నడిపించా లాయెను. మహాప్రభువును తీసుకువెళ్ళా లాయెను!

లక్ష్మణ : సుమంత్రుడు అన్నగారివద్ద సెలవుతీసుకొని

		వెళ్ళేటప్పటి వేదన కొంతవరకు ఈ గుహుని సహవాసమువల్ల చల్లబడింది.
సీత	:	రథము దిగీ దిగకముందే వారెలాగ పరుగెత్తారు..... ఎప్పుడు విన్నారో అతని పిలుపు!
లక్ష్మణ	:	ఇక ఇద్దరూ దగ్గరగా వచ్చినకొద్దీ, ఎవరు ఎక్కువ తొందర పడిపోయారో చెప్పలేము.
సీత	:	కూడా మనము ఉన్నట్లే తెలియదు. మీ అన్నగారికి అప్పుడు.
లక్ష్మణ	:	ఇంక అన్నగారు సమీపించగానే అతడు నిలువునా కరిగి, కరిగీ, కరిగి -
సీత	:	ఎలాగ వారి పాదాలమీద వివశుడై పడిపోయాడు!
లక్ష్మణ	:	ఆ తరువాత, ఆతిథ్యము ఇయ్యడమో!
సీత	:	పరిచారకుడు గంగాజలము తీసుకొని వచ్చేదాకా ఉండనే లేక పోయాడయ్యా! కన్నీటితోనే ఆ పాదాలను తడిపేశాడు, ఎంత అదృష్టవంతుడు!
లక్ష్మణ	:	అమ్మా! చూడండి! ఆ చుక్కానివద్ద ఎంత దృఢంగా, బలంగా తాళవృక్షంలాగ నిలబడ్డాడో! అంత-
సీత	:	అంత వినయమూ గౌరవమూ శాంతిసౌజన్యమూ ఒలికి పోతున్నాయి కాదూ నిలువునా!
లక్ష్మణ	:	గుహా !
గుహుడు	:	అయ్యా లక్ష్మణస్వామీ! మీకు సుఖంగా ఉన్నదా?.... మా తల్లికి శ్రమగా లేదు గదా!
లక్ష్మణ	:	లేదు లేదు. మనది కొత్తపరిచయమయినా, ఎన్ని యుగాల బాంధవ్యమోలాగున్నదయ్యా!
గుహుడు	:	అయ్యో స్వామీ! ఇది కొత్త పరిచయమేమిటి

తండ్రీ! ఎప్పటినుంచో ఎరుగుదును నా మహాప్రభువుని. ఆ పాదాలు ఎప్పటి నుంచో నడుస్తున్నాయి నాయనా నా మనసులో. నే నిదివరకే చూశానయ్యా వాటిని. ఎంత అంటే అంటకపోయినా, ఆ పాదచిహ్నాలు ఇట్టే పోల్చుకోగలను- లక్ష అడుగుజాడలలో!

లక్ష్మణ : ఇందాకా ఎంత ఆత్రుతతగానడిచివచ్చారనుకున్నావు అన్నగారు నీ కోసము!

గుహుడు : ఇందాకా ఏమిటి లక్ష్మణస్వామీ? అంతా ఎరిగుండి అలా సెలవిస్తారేమిటి? ఇందాకా రావడ మేమిటి? అలాగ వస్తూనే ఉన్నారు- నా ప్రభువులు, నా కోసము, ఎప్పుడూ వస్తున్నారు, ఆహా! ఎప్పటినుంచో వస్తున్నారు. ఎక్కడినుంచో వస్తున్నారు. నా కోసమే! నా కోసమే! నా తండ్రి నా కోసమే వస్తున్నారు.

లక్ష్మణ : ఆహా! ఏమిటి ఈ మహానుభావుడు! ఏ పరమభాగవతుడూ అనలేనిమాట అంటున్నాడు. అన్నగారియెడల ఇటువంటి భక్తి ఇది వరకు ఎన్నడూ నేను ఎరగను.

సీత : ఇది చాలా చిత్రమైన అనుభవమయ్యా! ఈ సంధ్యాసమయమూ! గంగానదీ! ఈ పడవమీద ప్రయాణమూ! ఆ భక్తుడు పడవనడపడమూ!

గుహుడు : అయ్యో తల్లీ! నేను నడపడ మేమిటి? సర్వమూ నడిపే వానిని నడపేవా డెవడమ్మా! ఈ భాగ్యం నాకొక్కడికే దొరికిందమ్మా! గుహుడు రామ చంద్రప్రభువుకు కర్ణధారి! *(నవ్వు)* నేను ఒళ్ళు మరిచిపోతున్నాను తల్లీ! నా ప్రభువే నడిపించాలి ఇంక!

శ్రీరాముడు : *(మేఘగర్జనలాగ)* గుహా!

(నిశ్శబ్దము)

మూడవ రంగము

సీత : పడవ ఒడ్డు చేరేదాకా పాడుతూనే ఉన్నాడు. హఠాత్తుగా పడవ ఒడ్డుకి తగిలేటప్పటికి స్మృతి వచ్చినట్లయింది అతనికి.

లక్ష్మణ : అన్నగారివద్ద గుహుడు సెలవుతీసుకునేటప్పటి దృశ్యము దుస్సహమయి పోయింది.

సీత : భక్తితో వేదనతో మెరుస్తూ తడుస్తూ ఉన్న ఆ గుహుని కళ్ళల్లో ఏముందో తెలుసుకోలేకపోయాను.

లక్ష్మణ : శాంత కరుణా రంజితమైన అన్నగారి కటాక్ష వీక్షణములో ఎట్టి అభయప్రదానము గోచరించింది! అంతవరకూ ఝుంఝునిలంలో సముద్రంలాగున్న అతని ముఖము అన్నగారి ఆ ఒక్క చూపుతో శాంత శరత్కాసారమై పోయింది.

సీత : లక్ష్మణా! వెనక్కి తిరిగి చూడు! ఆ ముసురు కొనివచ్చే రాత్రి తొలిచీకట్లలో - ఆ గంగానదిమీద - ఆ రేవులో - కదలకుండా బాధాభారంవల్ల నిలిచిపోయిన ఆ పడవలో - ఆ గుహుడు ఇటే చూస్తూ ఎలా నిలబడ్డాడో !

లక్ష్మణ : ఏదో మాట్లాడుతూన్నట్టున్నాడు.

సీత : పాపము !

గుహుడు : *(దూరాన్నుంచి నిదానంగా నిశ్చలంగా గంభీరంగా అన్నట్లు)* శ్రీరామచంద్రమూర్తి వెళ్ళిపోయారు. మళ్లీ తిరిగివస్తారు. నేను మాత్రం ఆ పదనాలుగేళ్ళూ ఈ రేవులో ఈ పడవలో వారికోసం ఇట్లే వుంటాను.... అదుగో ! గంగా యమునా సంగమం దాటారు. అదుగో ఆ అరణ్యంలో నుంచి చిత్రకూటము

ఎక్కుతున్నారు. ఆహా! ఆ వెనకాల భరద్వాజాశ్రమము కాబోలు ! ఆ చిత్రకూటపు సానువుల్లో చీకట్లు కమ్ముతున్నాయి .... అదుగో సీతమ్మ .... అడుగో లక్ష్మణ స్వామి! ...... అక్కడే శ్రీరాములూ ఉంటారు. ఆహా! చిత్ర కూట శిఖరంమీద అచలస్తంభంలాగ నిలబడి, నా స్వామి వెనక్కి తిరిగి చూస్తున్నాడు! .... రామచంద్రా (బిగ్గరగా అరుస్తాడు)

శ్రీరాముడు : (మేఘగర్జనలాగ) గుహా !

కవి

మసక మసక సందె - ఉసురుసు రనుగాలి -
గంగ జాలి మ్రోత - బెంగవలన
డిల్లవడిన పడవ - అల్లన నిలుచుండు
ఆ గుహుడు పదియు నాలుగేండ్లు

అధ్యయన వేదిక

అర్థములు :

జాహ్నవి = గంగానది ; నీరము = జలము ; అశ్రుపూరము = కన్నీటి ప్రవాహము ; చిన్నె = గురుతు, విలాసము ; జీవిక = బ్రతుకు తెరువు ; నిషాదుడు = ఒక తెగ బోయవాడు ; సన్నాహము = ప్రయత్నము ; సురభిళము = మంచి వాసన గలది ; వివశుడు = స్వవశము గాని బుద్ధిగలవాడు ; చుక్కాని = ఓడ నడపెడు త్రెడ్డు ; కర్ణధారి = ఓడ నడపువాడు ; ఝంఝానిలము = వాన, గాలి ; డిల్లవడిన = ఉత్సాహ హీనమైన.

సంధులు :

1. అమ్మడుగు - ఆ + మడుగు = త్రికసంధి
2. పసరుటాకులు - పసరు + ఆకులు = టుగాగమసంధి

3. దుస్సహము - దు: + సహము = విసర్గసంధి

4. చిత్రకూటపు సానువులు - చిత్రకూటము + సానువులు
= పుంప్వాదేశసంధి

సమాసములు :

1. జాహ్నవీ నీరము - జాహ్నవి యొక్క నీరము - షష్ఠీ తత్పురుష సమాసము
2. కాళ్ళూ చేతులు - కాళ్ళును చేతులును - ద్వంద్వసమాసము
3. క్రొత్త తోటలు - క్రొత్తవైన తోటలు - విశేషణ పూర్వపద కర్మధారయ సమాసము
4. శృంగిబేర గ్రామము - శృంగిబేరమను పేరు కలిగిన గ్రామము - సంభావన పూర్వపద కర్మధారయ సమాసము
5. శాంతి సౌజన్యములు - శాంతియును సౌజన్యమును - ద్వంద్వ సమాసము
6. పాదచిహ్నాలు - పదముల యొక్క చిహ్నాలు - షష్ఠీ తత్పురుష సమాసము
7. అడుగుదోయి - అడుగుల యొక్క జంట - షష్ఠీ తత్పురుష సమాసము

నానార్థములు :

1. స్మృతి - తలంపు, బుద్ధి, ధర్మశాస్త్రము, ఒక అర్థాలంకారము
2. సానువు - కొండ నెత్తము, అడవి, త్రోవ , తుద, కొన, సుడిగాలి, చిగురుటాకు, పండితుడు, సూర్యుడు.
3. గాలి - వాయువు, పిశాచము, జంతురోగము, నింద.

వ్యుత్పత్త్యర్థములు :

1. గుహుడు - తన సైన్యమును రక్షించుకొనువాడు (కుమార స్వామి)

2. చిత్రకూటము - చిత్రమైన కొనలు గల ఒకానొక కొండ

3. జాహ్నవి - జాహ్ను మహర్షి చెవి నుండి పుట్టినది. (గంగ)

4. సంధ్య - అహో రాత్రములచే సంధింపబడినది.

ప్రకృతి - వికృతులు :

1. స్వామి - సామి
2. ధూళి - దూలి
3. శ్రమ - చెమట, సొమ్మ
4. మతి - మది, మనస్సు
5. రథము - అరదము
7. చిహ్నము - చిన్నె

స్వంత వాక్యములు :

1. దర్శనం 2. వివశుడగు 3. సౌజన్యము 4. ఆతిథ్యము

5. అడుగు జాడలు 6. సంధ్యా సమయము

విశేషాంశములు :

1. గుహుడు - ఒక నిషాదరాజు, శ్రీరాముని భక్తుడు శృంగిబేరిపుర మితని నగరము దండకారుణ్యా వాసమునకు పోవు సీతారామ లక్ష్మణులను గంగానదిని దాటించెను.

2. చిత్రకూటము - ఒక పర్వతము. దీని సమీపముననే అరణ్యావాసమున కేగుచుండిన రాముని భరతుడు కలుసుకొనెను.

3. నిషాదము - గిరి వన ప్రదేశము లందు క్రూరత్వముతో నుండు జనులు. వేనుని దక్షిణోరువును మధించగా నల్లని పొట్టివాడు, ఎఱ్ఱని కన్నులతో

నొకడు పుట్టెను. వానిని చూచి మునులు 'నిషీద' యని పలికిరి. వాని సంతతి వారే నిషాదులు

4. సుమంత్రుడు - దశరథుని రథము తోలువాడు. శ్రీరామునకు ఈతడే రథసారథి.

5. శృంగిబేరి గ్రామము - రాముని మిత్రుడైన గుహుడుండిన పురము.

అర్థ సందర్భములు :

1. చిన్నెలెన్నుండు నిలుచు నీ జీవికపయి
2. ఎంత మెత్తగ, ఎంత సురభిళంగా ఉండాలి, నా స్వామి నడిచే త్రోవ.
3. ఆ పాద చిహ్నాలు ఇట్టే పోల్చుకోగలను సుమా - లక్ష అడుగుజాడలలో
4. సర్వమూ నడిపే వానిని నడిపే వాడెవడమ్మా !

ప్రశ్నలు :

1. శ్రీరాముని కొఱకు గుహుడు చేసిన ఆతిథ్య సన్నాహములెట్టివి?
2. శ్రీరాముని రాకకై ఎదురు చూచిన గుహుని మానసిక స్థితిని వివరించునది?
3. సీతా లక్ష్మణుల సంభాషణా సారాంశమేమి?